

Marija Kocić
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

UDK 339.165.4.(410)“1713/1714“
Originalan naučni rad

BRITANSKO–MLETAČKI ODNOSI PRED DRUGI MOREJSKI RAT: DIPLOMATIJA U SLUŽBI TRGOVINE*

Istraživanje se bavi odnosom Velike Britanije prema mletačkom tržištu tokom 1713. i 1714, obeleženih pregovorima vođenim u Utrehtu i Raštatu. U radu je korišćena građa iz Nacionalnog arhiva u Londonu (*The National Archives at Kew Gardens, London*). Značaj istraživanja leži u činjenici da odnosi dve države nisu među istoričarima prošlih generacija privlačili pažnju, čime se nije mnogo odmaklo u njihovom rasvetljavanju.

Ključne reči: Velika Britanija, Venecija, trgovina, diplomatija, Kristijan Kol,

London je od sredine XIV veka počeo da imenuje predstavnike u Veneciji. Oni su slati po određenom poslu, tako da su uživali položaj glasnika, kasnije i rezidenta (slično današnjem otpravniku poslova). Odnosi između dve države poprimili su novu notu, kada je Engleska krajem XVI veka počela da plasira robu na Levant, u ist vreme kada se u Veneciji počinju osećati prvi znaci krize (Cipolla, 1968, 127–145). Ovo je bilo izvršeno zahvaljujući Levantskoj kompaniji, koja je regulisala poslovanje engleskih trgovačkih kolonija (faktorija) u Osmanskom carstvu (Kocić 2014a). Rivalitet koji je stvoren, opstao je narednih decenija, dok Kandijski rat (1645–1669) nije uticao da Engleska stekne značajno mesto u osmanskoj privredi, na štetu mletačkih interesa (Kocić 2014b). Nakon pomenutog sukoba odnosi Venecije i Engleske ulaze u novu fazu, koja je bila osobena po protekcionizmu, koji je nametnuo Senat (Kocić 2012: 152-154).

Prvi Morejski rat (1684–1699) Veneciji je doneo izvesne teritorijalne dobitke, ali je uticao na dalji pad njene privrede, koja je već u međuratnom periodu ruinirana (Kocić 2013: 37-44). Karlovački mir, kojim je ovaj rat okončan, za Veneciju je značio kratak predah, dok je novi sukob za dominaciju nad Evropom, poznat kao Rat za špansko nasleđe (1701–1713), dalje pogoršao prilike u njoj. Tokom navedenih sukoba pozicija Engleske (od početka XVIII veka Velike Britanije) jačala je na Mediteranu, dok je Venecija uzimala pred „severnim nacijama“, koje su sa Portom uspele da uredе odnose, čime su nametnule i kao značajan diplomatski faktor u njenoj spoljnoj politici (Kocić 2014a).

* marijakocih@gmail.com Rad je rezultat istraživanja na projektu *Modernizacija zapadnog Balkana* (ev. br. 177009) koji se realizuje uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Zbog privaterije koju je prakticalovala Francuska, jednako kao i njeni neprijatelji Velika Britanija i Nizozemska, plovidba Mediteranom postala je otežana do krajnjih granica. Ovo predstavlja jedan od glavnih razloga, koji je omogućio britanskim brodovima da se nametnu u transportu artikala i repromaterijala u Veneciju. Početkom 1713. u mletačku luku uplovio je britanski brod natovaren olovom i haringama. Za drugi brod *Thomas* strahovalo se da je postao plen salijskih gusara (NAL, SP, 99/60: 5). Pažnja Kristijana Kola¹ prispeću britanskih brodova u mletačku luku nije samo posledica dužnosti koja mu je poverena, već i nastojanja da se obnove pregovori o trgovinskom ugovoru (NAL, SP 99/60: 6).

Krajem januara u mletačku luku uplovila su tri britanska broda (the William, the Martha i the William & Thomas) sa tovarima crvene haringe, olova, bibera i balama robe. Očekivalo se prispeće još jednog, *Thomas*-a. U međuvremenu je prispeo nizozemski brod sa tovarom kalaja, olova i haringa. On je od Gibraltara do Venecije plovio u konvoju, koji je na Levant krenuo iz Velike Britanije u pratnji 5 ratnih brodova (NAL, SP 99/60: 22v).² Ista činjenica ukazuje da je Nizozemska zadržala ulogu trgovačkog konkurenta, ali i da je koristila ista sredstva kao i Britanija.

Kristijan Kol morao je da čeka ishod pregovora u Utrehtu, koji se otegao usled nepostojanja želje za ustupcima između predstavnika Luja XIV (1643–1715) i Karla VI (1711–1714), održavajući sa najvažnijim telima Venecije održava korektne odnose. U nastojanju da uveća trgovinsku razmenu uzdao se u pomoć erla od Piterboroua,³ koji mu je obećao da će Lordovi u Gornjem domu večati o trgovini sa Venecijom (NAL, SP 99/60: 32). Krajem januara prispeli su Nataniel sa haringama iz Jarmuta i još dva broda (Willingmind i Concor) sa solju, utovarenoj na Ibici. U tom trenutku u Veneciji je bilo 8 britanskih brodova, dok se dolazak 6 očekivao. To je značilo da se britanski konzul u Veneciji (koji je ubirao 5 funti sterlinga po svakom engleskom brodu) mogao nadati dobroj zaradi (NAL, SP 99/60: 33v).⁴ Za inicijativu intenziviranja trgovine sa Venecijom Kol je prepustio Londonu, očekujući da lord Piterborou pokrene pitanje u Parlamentu (NAL, SP 99/60: 36).

Mir u Utrehtu (11. IV 1713) najavio je mogućnost uređivanja odnosa između Velike Britanije i Venecije. Posebno je Kolu na ruku išla činjenica da je Senat nastojao da kraljicu Anu (1702–1713) iskoristi kao medijatora u prevazilaženju svojih sukoba sa Francuskom. Navedenu činjenicu Kol je vezao za nužnost

¹ Kristijan Kol (1673–1734) u Veneciju prvi put dolazi u svojstvu sekretara erla Mančestera. Nakon toga nekoliko godina proveo je u Rajsniku i Hagu (1697–1699). Kada je erl Mančester po drugi put imenovan za ambasadora u Veneciji 1707. Kristijan Kol ponovo dolazi u Veneciju, kao njegov sekretar.

² Konvoji počinje Engleska i Nizozemska praktikovati od XVII veka radi održavanja redovnog trgovačkog saobraćaja sa Levantom u uslovima kada je na Mediteranu zabeležen porast piraterije i privaterije. O tome u: Kocić 2014a.

³ Kol ga na svim mestima beleži kao *earl of Peterborow*. Radi se o Čarlsu Mordaunu (*Charles Mordaunt*, 1658–1735) trećem erlu od Piterboroua i prvom erlu od Monmauta (*Monmouth*)

⁴ Aluzija Kola na prihod konzula otkriva da se radi o konzularini (*consulage*), koja je uvedena početkom XVII veka od strane Levantske kompanije radi finansiranja diplomatskog osoblja po faktorijama (trgovačkim kolonijama) na Levantu; Kocić 2014a. Isti podatak ukazuje da je i na teritoriji Venecije, gde su engleski trgovci zasnovali svoje faktorije primenjivan isti model njihove isplate.

sklapanja trgovinskog sporazuma. Kako je obavestio London, bez trgovinskog sporazuma, koji bi precizirao prava i obaveze svake strane, britanski trgovci trpeli su od mletačkih vlasti nehuman tretman, posebno oni, koji su služili na njihovim brodovima. Ceo tovar koji je u Veneciju doneo *Hussar* konfiskovale su njene vlasti. Kao odgovor na ovo, Kol je pripremio Memorijal, u kome je izložio ceo slučaj (NAL, SP, 99/60: 94v-95r).

Lord Piterborou imao je zadatak da ubedi kraljicu Anu (1702–1714) da održava dobre odnose sa vladarima onih država u kojima su postojale britanske faktorije. Pored toga, predstavnici Britanije u njima (konzuli, vice-konzuli) trebali su biti dobro plaćeni i podržani svim potrebnim za račun „nacionalnog boljitka“. Ukoliko bi ova dva principa bila ispoštovana to bi zasigurno dovelo do povećanja britanske trgovine (NAL, SP, 99/60: 95r-p95v). Pomirljiv stav prema mletačkim vlastima nije sprečio Kola da ubrzo potom preporučio elru Piterborou da utiče na Admiralitet da zabrani slobodan prolaz mletačkim i stranim brodovima sa britanskim kapetanima i posadom (NAL, SP, 99/60, 120v).

U istom periodu u Veneciju su stigli britanski brodovi natovareni „prahom iz Alikanta“.⁵ Ovaj slučaj dokazuje da su britanski trgovci nametnuli u dostavljanju neophodnog repromaterijala za proizvodnju staklarske industrije u Muranu. Na to je, pre svega, uticala činjenica da se značajan deo Rata za špansko nasleđe vodio na Mediteranu, na kome je plovidba postala otežana ne samo zbog privatara, već i zbog severnoafričkih gusara. Venecija nije u istom obimu praktikovala konvoje, kao što su to činili Britanci, Holanđani i Francuzi. Konvoji koji su postali nužnost na Sredozemlju, predstavljali su duže primenjivanu praksu Britanije, koja je na taj način tokom Velikog turskog rata (1683–1699) odražava komunikaciju sa Levantom (Kocić 2014b). Upravo je ova činjenica omogućila britanskim trgovcima da preuzmu snabdevanje „pojedinih sektora“ mletačke privrede. Rezultat tih napora predstavljala je činjenica da je njenu luku od januara do sredine jula 1713. posetilo 22 britanska trgovačka broda, a očekivao se i dolazak novih (NAL, SP, 99/60: 142v).⁶

Kristijan Kol nastavio je da vrši pritisak na lorda Piterboroua da potegne pitanje trgovinskog sporazuma kroz Parlament, koje do ovog doba nije uzeto u razmatranje. On se nadao da u Donjem domu njegovo donošenje neće naići na opoziciju. Po

⁵ Ovo je bio slučaj sa galijom Corsli, koja je u mletačku luku prispela izjutra 7. VII. 1713; NAL, SP 99/60: 135r. U originalnom tekstu *Ashes from Alicant*, u italijanskim izvorima *allume catina*, *lume catino*, *cenere di Levante*. Predstavljao je neophodnu sirovinu za proizvodnju stakla. Po svom hemijskom sastavu predstavljao je vrstu sode, koja je upotrebljavana u izradi stakla. Ovaj način proizvodnje datira još iz 1285. Soda korišćena u Muranu do kraja XVII veka poreklom je sa Levanta. Vremenom za staklare u Muranu na značaju dobija *allume catina*, koja je sadržala relativno visok procenat 25–30% kalcijumovih soli. Najznačajnija vrsta bila je *acqua azul*, čije je jedino nalazište predstavljao Alikante u Španiji; Rasmussen, 2012: 45-48.

⁶ Kasnije je opremljen još jedan konvoj, najverovatnije iz Nizozemske (mada nije eksplicitno navedeno u pismu). O tome je Kol obavestjen od jednog nizozemskog broda, koji je u Veneciju stigao iz Amsterdama. Konvoj koji je trebalo da stigne imao je 15 brodova sa novcem, robom i zarobljenicima. Njime je novi mletački bailo Andreja Memo trebao da otputuje za Carigrad. U isto vreme pripreman je još jedan konvoj najverovatnije u Nizozemskoj; NAL, SP, 99/60: 163r.

Kolu, glavna prepreku sporazumu, od koga bi britanska nacija imala samo koristi, predstavljali su kraljica i njeni ministri (NAL, SP 99/60: 142v).

Senat se u ovom periodu nosio mišlju da smeni ambasadora u Londonu. Šest meseci ranije potrošeno je 400.000 dukata za opremanje dvojice ambasadora u Londonu. Pijetro Grimani (1710–1713) ambasador u Londonu, izabran je za poslanika u Beču. Njegovo ekstemno bogatstvo, pored mnogih talenata, kojima je raspolagao, preporučivali su ga za novog predstavnika u Beču, u vreme kada su odnosi sa Karlom VI postali zategnuti, usled rešenosti cara da pošalje vojsku u Italiju. Identitet osobe sa kojom je vodio poverljiv razgovor Kol ne otkriva, ali sve ukazuje da se radilo o novom ambasadoru Venecije u Britaniji, koji je trebao da krene na put za London septembra te godine (NAL, SP, 99/60: 146r).

Nastojanja Kristijana Kola da unapredi britansku trgovinu sprečavala je nova praksa, koju se on nije libio da oceni kao vrlo nepovoljnu po britanske moreplovce. Ovo se moglo pokazati kao dodatni motiv da uništi britansku trgovinu na Mediteranu. Naime, da bi se osigurali od napada berberskig gusara, pojedini zapovednici počeli su da traže sertifikate (*Patente*), kojim su menjali imena svojih brodova. Kristijan Kol odlučno je ustao protiv ove prakse, ali su drugi britanski konzuli u italijanskim lukama zbog poklona, obećanja za povećanjem konzularine i sličnih motiva počeli da je primenjuju. Ovo je imalo uticaja i na bezbednost britanskih brodova, terajući ih da ostanu u lukama iz straha da nastave plovidbu (NAL, SP 99/60: 166v-167r).

Sredinom avgusta Kol je predstavio novi Memorijal u Senatu. Međutim, kao nije dobio odgovor, pretpostavio je da se Senat obratio Pjetru Grimaniju za informacije. Kristijan Kol je procenio da trenutak nije bio najpovoljniji, jer su britanski brodovi učestvovali u prebacivanju vojvode od Savoje na Siciliju (NAL, SP 99/60: 166r).⁷ Tom prilikom Kol je nastojao tom prilikom predstavio je Senatu, žalbu na postupke nekih britanskih mornara, koji su „pod uticajem vina“ napuštali svoje komandante i prelazili u mletačku službu. To je dovelo do toga da nekoliko britanskih brodova napuste mletačku luku sa nedovoljnim brojem mornara. Pored toga, britanski mornari koji su služili na mletačkim „državnim brodovima“, nakon dugogodišnje službe, nisu mogli da dobiju dozvolu da se vrate u domovinu, zbog čega su često bežali. U tom slučaju završavali u okovima na galijama (NAL, SP, 99/60: 170r-170v).

Nakon što je dobio informacije, Senat je ovo pitanje razmatrao na zasedanju 31. avgusta. Na njemu je utvrđeno da u pogledu robova na galijama postoje dve vrste – oni koji su bili osuđeni zbog izvršenih zločina, i oni koji su se sami prodali (NAL, SP, 99/60: 176r). Ne raspolazući sa dovoljno novca, Kol je nagovestio kako je „vrlo teško i vrlo skupo da se sazna šta se događa u Senatu“, otkrivajući način na koji je dolazio do informacija. Zbog toga je nadređenima preporučio da preko ambasador Pjetra Grimanija ispitaju stanje i utvrde delovanje, kako on više „ne bi morao da tapka u mraku“ (NAL, SP 99/60: 176v). Uskoro je Senat poslao naredbu kapetanima brodovima na Levantu da istraže da li među mornarima ima

⁷ O savezništu Britanije i Engleske videti: Simcox, 1983: 151-184.

britanskih osuđenika. Za one za koje bi se utvrdilo da to nisu, predviđen je povratak u Veneciju, uz obavezno izdržavanje karantina. Kako je Kol pretpostavljao, oni bi se, nakon što budu oslobođeni, vratili u Britaniju (NAL, SP, 99/60: 184v).

Senat je naveden da oprezno postupa sa svakom državom, sa kojom je održavao prijateljske odnose, posebno gde je postojala mogućnost razvoja trgovine, kao u slučaju Britanije. Na to je bio naveden opštim siromaštvom koje je pogodilo Republiku, što je konstatovano na zasedanju sredinom septembra. Ono je sazvano radi iznalaženja načina kako da se otplati državni dug (NAL, SP, 99/60: 188v) otkrivajući da se Venecija nalazila pred bankrotom. Situaciju nije moglo popraviti ni raspisivanje državne lutrije (*lotto*) nekoliko nedelja ranije (NAL, SP, 99/60: 173r).

Kristijan Kol je uživao podršku konzula u Veneciji, Hjuja Brotona, koji se već 18 godina nalazio na ovoj dužnosti (NAL, SP, 99/60: 212r). Kroz njegove ruke prolazila je sva dokumentacija, koja se odnosila na britanske brodove i robu, a nastojao je i da reguliše položaj i tretman britanskih podanika u Veneciji. Hju Broton se oglasio u posebnom dopisu Londonu, uz prilog koji sadrži popis učinjenih nepravdi mletačkih vlasti prema britanskim mornarima i trgovcima. On sadrži nerešene slučajeve od 1687, zaključno sa incidentom iz 1702, kada je francuski brod napao i zaplenio britanski, nedaleko od Rovinja.⁸ Međutim, apelovanje na mletačke vlasti da oslobode kraljičine podanike, koji su greškom završili kao roblje na galijama, nije sprečilo nove incidente. Na britanskom brodu *Revolution*, usidrenom u luci Malamoko, upao je 15. oktobra predstavnik podeste,⁹ zahtevajući od kapetana da preda sav barut. Uz opravdanje ovog čina mletački činovnik pozvao se na dukal, koji je predviđao kaznu za neizvršenje naredbe (NAL, SP, 99/60: 215r-215v).

Kristijan Kol delovao je u sredini poznatoj po svakoj vrsti političkih mahinacija, i u kojoj gde špijunaža svake vrste, kao i manipulacija lažnim glasinama, nisu bili nepoznati u realizaciji političkih ciljeva. Premda je odrastao u drugačijem društvenom ambijentu vremenom se adaptirao na okruženje. Sastao se 26. oktobra tajno sa Nikolom Gabrijelijem, prvim Državnim inkvizitorom¹⁰ u kući zajedničkog prijatelja, čiji identitet ne otkriva. Povod je predstavljao glasanje u Senatu povodom obnove pregovora o britansko-mletačkom trgovinskom ugovoru. Nikolo Gabrijeli je, preuzevši obavezu da radi na njegovom sklapanju, tražio od Kola da nikom ne kaže za njihov sastanak (NAL, SP, 99/60: 218r-218v). Ovo je predstavljao nastavak napora iz 1709, kada je povedeno pitanje potpisivanja britansko-mletačkog trgovačkog ugovora. Kristijan Kol pregovarao je 4. maja 1709. sa prokuratorom Karlom Rucinijem¹¹ i senatorom Zanom, koji je u tom trenutku (1713) službovao kao ambasador u Beču (NAL, SP, 99/60: 218v).

⁸ Popis incidenata u: NAL, SP, 99/60: 212r.

⁹ Načelnik grada.

¹⁰ *Gli Inquisitori di Stato* ili *Inquisitori* – Tročlano telo potčinjeno Malom veću (*Consiglio di Dieci*) izdvojeno u posebnu Magistraturu 1539. Inkvizitori su donosili odluke o kažnjavanju u određenim slučajevima prestupa, posebno protiv države.

¹¹ U ovo vreme Karlo Rucini imao je dugogodišnju diplomatsku karijeru. Nakon niza diplomatskih misija izabran je za ambasadora Venecije u Beču tokom završne faze Velikog turskog rata. Sa ovog položaja učestovao je u pregovorima u Karlovcu (1698–1699). O tome detaljnije u: Kocić, 2014b.

Novembra je britanski konzul u Veneciji, Hju Broton, insistirao je na statusu mornara iz ove države, koji su služili na mletačkim borodvima. Njegovo pismo otkriva da ova praksa datira od dana prethodnog rata. Međutim, kako je Venecija sada u miru sa Turskom, ne postoji osnova za njihovu službu, kao i prepreka za razvoj trgovine, koji su ovakvi slučajevi remetili (NAL, SP, 99/60: 226r). Već u tom trenutku nazirao se kraj njegovog boravka u Veneciji, zbog čega je naveo da će po dolasku novog konzula odmah insistirati na sklapanju trgovinskog ugovora (NAL, SP, 99/60: 226v). Svestan da nakon 23 godine provedene u Veneciji „na korist svoje države a na štetu vlastitih privatnih interesa“ (NAL, SP 99/60, 226v), njegov povratak u domovinu izvestan, Broton je smatrao za svoju obavezu da Londonu predoči svoje viđenje britansko–mletačkih odnosa, pri čemu je insistirao na sklapanju ugovora, kao neophodnom sredstvu za plasman britanske robe na ovom tržištu.

Služba Kristijana Kola, takođe, je bila pri kraju. Nakon odlaska erla Mančestera Britanija nije imala predstavnika sa rangom, koji bi mu omogućio veći stepen delovanja na zvanične organe. Kako je u Veneciju došao kao sekretar pomenutog erla, on je ostao u istom rangu. Sekretar bivšeg ambasadora, na koga je pala uloga regulisanja odnosa sa mletačkim vlastima, nije imao ista ovlašćenja u delovanju kao ambasador, ili rezident. Zbog toga se u vreme kada je pokrenuto pitanje intenziviranja britansko–mletačkih odnosa, postavila kao potreba imenovanje predstavnika s većim diplomatskim iskustvom i zvanjem. Senat je o svim pitanjima, koji su se ticala odnosa sa drugim državama, raspravljao sa ambasadorima, koji su bili na službi u tim državama, a nikada sa njihovim predstavnicima u Veneciji. Zbog toga su pregovori o trgovinskom sporazumu preneti u London, gde su vođeni između Pjetra Grimanija (1710–1713) i erla Darmota (eral of Darmouth) (NAL, SP, 99/60: 230v). Takođe, prihod koje je Kol uživao na osnovu službe nije bio dovoljan za izdržavanje, što nije propustio u više navrata da istakne u obraćanju Londonu. On je nekoliko godina nije dobijao platu, zbog čega mu je preostalo da stalno pozajmljuje novac pod kamatom (NAL, SP, 99/60: 230v). Sve ovo uticalo je i na njegov učinak na polju razvoja britansko-mletačkih odnosa.

Senat je za ambasadora u Velikoj Britaniji izabrao Nikolu Trona (1713– 1717), koji se krajem novembra 1713. pripremao za put. Prethodno je obavio razgovore sa britanskim trgovcima koji su poslovali u Veneciji, da bi se upoznao sa stanjem u trgovini između Britanije i Venecije (NAL, SP, 99/60: 235r). U isto vreme, u mletačku luku prispela su 3 britanska trgovačka broda *Victory Cartagena* sa prahom (odnosno sodom za staklare u Muranu), zatim *Tryal* sa robom londonskih trgovaca i *Rialton* sa ribom (NAL, SP, 99/60: 240v). Ubrzo zatim prispeo je i jedan irski brod sa tovarima lososa (NAL, SP, 99/60: 243r).

Sredinom decembra pokrenuto je ponovo pitanje oslobađanja britanskih mornara sa mletačkih galija. Na ovome su zajedničkim naporima radili Kol i Broton, pod sugestijama kraljice Ane od 19. avgusta. Problem su predstavljala četvorica britanskih podanika, koji su služili na galijama. Ovaj Memorijal

predstavljen u Senatu 16. decembra (NAL, SP, 99/60: 252r-252v). Kristijanu Kolu odgovoreno 22. decembra da su dvojica, od četvorice, mornara završili na galijama zbog neplaćenog duga (NAL, SP, 99/60: 248r). Ukoliko je neko bio zarobljen zbog duga nije oslobođan ni nakon što bi odslužio njegov iznos. Zbog toga je Broton nagovestio da je njih mogla osloboditi svaka milosrdna osoba, koja bi se prihvatila da isplati njihovo dugovanje. Pomenuta četvorica mornara, zajedno sa još osmoricom, činila su deo lične garde Vilijema III (1689–1702), dok je ratovao u Flandriji. Zarobljeni su kod Štajnkirha u Flandriji, nakon čega su dospeli u Savoju. Ni posle toga nisu bili oslobođeni, već je nastavljena njihovo zlopačenje, dok na kraju nisu dospeli u položaj galiota (NAL, SP, 99/60: 248v). I pored uloženi napore Kola i Brotona, Senat je odbio da četvoricu mornara oslobodi (NAL, SP, 99/60: 251r).

Krajem 1713. Kristijan Kol obratio se Londonu za veća ovlašćenja tokom ugovaranja trgovačkog sporazuma. Njemu je, ne libeći se da to prizna, nedostajao viši diplomatski rang. U cilju opravdanja svojih zahteva, naveo je da bi takav ugovor samo koristio Britaniji u pogledu plasmana robe, kao i one iz kolonija (NAL, SP, 99/60: 258v). Od ugovora bi imali koristi britanske plantaže, ribarstvo, manufakture, rudnici, ali bi se uvećao i prihod od carine. Sigurno tržište za britansku robu Kristija Kol prepoznao je u velikim gradovima Lombardije, kao i u brdovitom Tirolu i Štajerskoj (NAL, SP, 99/60: 258v). Centar trgovine sa Italijom ostao je Livorno, od koga je stotine tona svake roba ovde pristigla konvojima. Potom je ona, na malim brodovima zvanim *burcii*, raznošena rekama Po, Adida, Brenta i drugim. Kristijan Kol je uz opis privrednih prilika na severu Apeninskog Poluostrva molio dvor za dopuštenje da konačno da svoj pristanak na sklapanje trgovačkog ugovora. On se, takođe, nadao da dvor neće uzeti iz njegovih ruku ove poslove (NAL, SP, 99/60: 258v-259r). Ovakav ton njegovog pisma nije odgovarao pravom stanju, jer je dvor odlučio da on bude opozvan.

Novi ambasador u Britaniji Nikolo Tron tražio je da razgovara sa njim, pre nego što napusti Veneciju (NAL, SP, 99/60: 259r-259v), što je Kolu ulivalo nadu da pregovori o sklapanju trgovačkog ugovora mogu dočekati povoljan ishod. Kristijan Kol se nadao da može nastaviti službu u Veneciji, ili na nekom drugom mestu (NAL, SP, 99/60: 265r). On se pozivao na obećanje, koje je ranije dobio od lorda Piterboroua, da ostane u Veneciji, „ali ne znam sa kakvom vlašću“, aludirajući na vlastiti položaj u diplomatskoj hijerarhiji (NAL, SP, 99/60: 267r). Kako se iz narednih pisama zaključuje, Kol je došao u poziciju da insistira na svom položaju, na osnovu pisma kraljice Ane, u kome je navedena njena volja da drži stalnog predstavnika u Veneciji (NAL, SP, 99/60: 272v-273r), odnosno da imenuje rezidenta, ili ambasadora, dok je Kol uživao položaj sekretara.

Senat je početkom 1714. bio čvrsto rešen da po svaku cenu nastavi dobre odnose sa Karlom VI. Najugledniji pripadnik plemstva (*Nobiltà*) trebao je da bude poslat u Beč da bi s njim ugovorio pravce budućeg delovanja, u okolnostima u kojima su Turci smatrani za najvećeg zajedničkog neprijatelja (NAL, SP, 99/60: 266r). Ovu odluku doneo je Senat u trenucima kada je zavlдалo opšte siromaštvo među stanovnicima Venecije. Kako je Kol naveo „[Mlečani] su izgubili svoju trgovinu,

puni su dugova, podanici su opterećeni porezima, omraženi su od sve gospode u Terafermi i svih Grka, ne poseduju nikakvu vojnu veštinu, i u ovom momentu razmišljaju jedino kako da spasu sebe, i nisu raspoloženi da učine bilo šta što bi moglo biti opasno [po njih]" (NAL, SP, 99/60: 266v).

Krajem januara 1714. dva britanska broda uplovila su u mletačku luku, natovarena olovom i haringama (NAL, SP, 99/60: 272r). Uskoro su novi brodovi iz Britanije nastavili da stižu u Veneciju (NAL, SP, 99/60: 264r). Iako njihov dolazak ukazuje da je trgovina između dve države opstala, mere koje je Senat u cilju punjenja blagajne doneo, nisu joj išle u prilog. Britanski brodovi oporezivani su po većoj stopi u Mletačkom zalivu. Brod od 500 tona plaćao je 50 funti sterlinga ukoliko je plovio u konvoju, što ranije nije bio slučaj (NAL, SP, 99/60: 273r). Ubrzo su sledile nove odluke koje su štetele interesima britanskih trgovaca. Naime, sredinom februara doneta je odluka da ni jedan britanski brod ne sme isploviti, dok na ime jemstva ne položi 1.000 dukata, kojim je garantovao da neće u Mletačkom zalivu utovariti drugu robu. Kako je sam Kol priznao, britanski trgovci praktikovali su da ukrcaju u Ankoni, ili negde u Apuliji, žito zbog čega su domaćinstva u Veneciji trpela stalnu oskudicu ove namirnice (NAL, SP, 99/60: 282r-282v).

Kristijan Kol je očekivao šire instrukcije iz Londona, kako bi mogao da nastavi da radi na „obnovi“ trgovačkog sporazuma sa Senatom. Nadao se da posao može biti priveden kraju do zasedanja Parlamenta, za koji je početkom februara 1714. načuo da će uskoro biti sazvan (NAL, SP, 99/60: 278r). Kraljica Ana sredinom januara donela je odluku o njegovom opozivu o čemu je bio obavešten pismom, koje mu je narednog meseca stiglo u Veneciju (NAL, SP, 99/60: 280r).

Kristijan Kol je najviše strahovao da mir sa Francuskom ne uništi njegove napore na približavanju Venecije i Britanije (NAL, SP, 99/60: 284v). Njegova bojazan izrečena je u trenutku kada su brodovi prispeli sa Levanta doneli vesti o ratnim pripremama, koje su Turci preuzeli (NAL, SP, 99/60: 285r). Ona je u Veneciji dočekana sa strahom, jer je ova država bila zapala u krizu. Međutim, nisu samo finansije, što se iz pisanja Kristijana Kola može jasno razabrati, zapale u krizu, već i flota nije bila u boljem stanju. Senat je doneo odluku o isplati zaostalih plata mornarima, a takođe je predviđeno i da se okupi posada za tri ratna broda, koja su uskoro trebala da isplave iz Venecije. Međutim, vlasti su naišle na teškoću u nalaženju dovoljnog broja mornara i komandnog osoblja (NAL, SP, 99/60: 294r).

Sredinom marta 1714. u Veneciju su stigle vesti o sklapanju ugovora u Raštatu, između Karla VI i Luja XIV (NAL, SP, 99/60: 296v), čime je zvanično završen Rat za špansko nasleđe. Britanija koja je iz ovog sukoba izašla prethodne godine, nastavila je da plasira robu na mletačko tržište. Dok je Kol primio vesti da je u Raštatu potpisan mir, u Veneciju su uplovili *Hamilton* i *Martha*, trgovačke galije sa robom iz Bristola i Londona. Na navedenim brodovima najvažnija roba bili su olovo i riba (NAL, SP, 99/60: 296v). Nekoliko dana potom, stigao je još jeda brod iz Londona sa katranom, gvožđem i olovom (NAL, SP, 99/60: 299v).

Kristijan Kol uspeo je da oslobodi deo britanskog roblja sa mletačkih galija, koje je prema instrukcijama prebacio na dve galije u Livorno snabdevši ih sa nešto

novca (NAL, SP, 99/60: 306v). Planirajući da se u vrati u Britaniju, nadao se da će ga lord Piterborou primiti u dužu audijenciju, kako bi mu prikazao pravo stanje britanskih interesa u Italiji. U cilju opravdanja ovog zahteva naveo je da je neophodno da dvor uvidi neophodnost „da budemo malo ozbiljniji sa ovim Italijanima“ (NAL, SP, 99/60: 306v). Zbog nesređenih odnosa sa Venecijom, Britanija nije gubila samo sposobne mornare, već su i njeni trgovci trpeli „hiljadu drugih nepravdi“ (NAL, SP, 99/60: 306v). Pismo o opozivu dostavio je konzulu Hjuu Brotonu, koji je trebao nakon njegovog povratka u domovinu da brani birtanske interese, uprkos godinama koje su ga pritiskale i gluvoći (NAL, SP, 99/60: 307r).

Nikola Tron odložio je polazak zbog porođaja supruge (NAL, SP, 99/60: 316v). Kada je ona krajem aprila 1714. donela na svet sina, njegov polazak predviđan je za desetak dana (NAL, SP, 99/60: 320r-320v). Kristijan Kol obavešten je da Palrament želi da vidi sve nacрте trgovačkih uvogovra sa Venecijom, iz vremena nakon Restauracije, pre nego što bude glasao o njemu (NAL, SP, 99/60: 318v).

Ujutru, 4. maja 1714, Kristijan Kol primljen je u Senat. Veliki kancelar Buzinelo, pored komplimenta upućenih na račun vladara, izneo mu je stav Senata, na šta je Kol mogao da zaključi da je „Senat još uvek u potpunom mraku u odnosu žita“ (NAL, SP, 99/60: 324v). Naime, britanski trgovci bili su prinuđeni da žito, koje dopreme u Veneciju, prodaju po ceni 50 centi nižoj u odnosu na druge trgovce, u prvom redu Grke (NAL, SP, 99/60: 330r). Sredinom maja Tron je trebao da otputuje za London. On je prethodno pozvao Kola na razgovor. Sreli su se u trgovačkoj kući Vilijams i Smit 17. maja u razgovoru, koji je trajao dva sata. Iz tog susreta Kol je mogao da zaključi da Tron uistinu ceni britansku naciju, i da je nestrpljiv da na put krene što pre. Kristijan Kol je sa svoje strane izrazio iskrenu želju da uskoro bude zaključen trgovinski sporazum, koji je on predlagao odavno (NAL, SP, 99/60: 336r-336v).

Krajem maja Nikola Tron otputovao je za London. U njegovoj pratnji, pored supruge, bio je i sekretar Hijacinto Fioreli, koji je ranije služio kao sekretar Zdravstvenog magistrata (NAL, SP, 99/60: 343r). On je napustio grad, u vreme kada su se nad Sredozemljem nazirali prvi nagoveštaji novog rata. U Veneciju je početkom jula stigla, zajedno sa grčkom šajkom, vest da malteški brodovi imaju naredbu da napadaju turske brodove (NAL, SP, 99/60: 360r). Takođe su i ulcinjski gusari ponovo pridigli glavu (NAL, SP, 99/60: 366r). Kristijan Kol primljen je u poslednju audijenciju u Senatu 12. jula u 7 sati izjutra (NAL, SP, 99/60: 368r). Nakon ovoga njegova dužnost rezidenta u Veneciji i zvanično je okončana, iako nije odmah napustio grad.

Avgusta 1714. dolazi do smene na vlasti u Engleskoj. Nakon smrti kraljice Ane za novog vladara je izabran Džordž I (1714–1727). Time je uticaj lorda Piterboroua, opao. Uskoro je Piterborou napustio Britaniju, dok je Kol dobio poruku da se vrati u domovinu. Za njegovog naslednika izabran je Alekszander Kuningam, koji će sa položaja rezidenta tokom narednih godina braniti, sa više ili manje uspeha, interese britanskih podanika u Veneciji. Generalizujući stvari, Kristijan Kol nije uspeo u nameri da sklopi trgovački sporazum između Britanije i Venecije. Rat koji je decembra izbio sa Turskom, pomenio je i karakter mletačko–britanskih odnosa.

Marija Kocić

BRITISH-VENETIAN RELATIONS BEFORE THE SECOND WAR OF THE MOREA: DIPLOMACY IN THE SERVICE OF THE COMMERCE

SUMMARY

British-Venetian relations analyzed in this work emphasize the significant part of the history of the Mediterranean, the existence of which, on new bases, was set by the Utrecht Treaty of 1713. Relations between the two countries were considered from the point of view of productiveness for the British party. The greatest obstacle was the fact that there was no commercial agreement to precisely define operating transactions of merchants from this country on the Venetian market.

Keywords: Great Britain, Venice, trade, diplomacy, Christian Cole,

NEOBJAVLJENI IZVORI

The National Archives at Kew Gardens, London (NAL)
State Papers, 99 [Venice]/60 [Christian Cole, 1713–1714]

LITERATURA

- Kocić, Marija (2012). Venecija i Engleska nakon Kandijskog rata – alternativni putevi privrednog oporavka (1669–1675). *Beogradski istorijski glasnik* 3: 139-160.
- Коцић, Марија (2013). *Венеција и хајдуци у доба Морејског рата*. Београд: Hesperiaedu & Научно друштво за историју здравствене културе.
- Kocić, Marija (2014a). *Diplomatija u službi kapitala: evropske nacije na osmanskome Levantu (XVI–XVIII vek)*. Beograd: Hesperiaedu.
- Kocić, Marija (2014b). *Turska u međunarodnim odnosima, 1688–1699: put u evropsku diplomatiju*. Beograd: Hesperiaedu.
- Rassmusen, Seth (2012). *How Glass Changed the World. The History and Chemistry of Glass from Antiquity to the 13th Century*. Springer: University of Colorado Press.
- Simcox, Geoffrey (1983). Britain and Victor Amadeus II: or The Use and Abuse of Allies. U: Baxter, Stephen (ed.), *England's Rise to Greatness, 1660–1763*. Berkeley – Los Angeles: California University Press, 151–184.
- Cipolla, Carlo M. (1968). The Economic Decline of Italy. U: Pullan, Brian (ed.), *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. London: Methuen & co LTD.: 127–145.